

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЛЯШЕНКО ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [376+371.2+376.42-053.5] : 34

**ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
Синьов Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, директор Інституту корекційної педагогіки та психології

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Супрун Микола Олексійович,
начальник Науково-методичного центру навчальних закладів МВС;

кандидат педагогічних наук, доцент
Липа Володимир Олександрович,
Слов'янський державний педагогічний університет, завідувач кафедри корекційної педагогіки та спеціальної психології

Захист відбудеться «23» червня 2010 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9)

Автореферат розісланий «21» травня 2010 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Питання правового виховання школярів трактується як один з найбільш важливих та пріоритетних напрямків розвитку сучасної педагогічної теорії та практики. Соціально-політичні зміни в Україні призвели до падіння духовності у певної частини молоді, відповідно, посилили правовий нігілізм у суспільстві.

Україна йде демократичним шляхом розвитку і суспільство визначило вектор слідування загальнолюдським моральним та правовим цінностям. Проблема правового виховання школярів набуває особливої актуальності в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. Її вирішення пов'язане передусім з тим, що акцент у навчально-виховному процесі школи повинен бути зроблений на свідоме засвоєння учнями необхідних правових знань, актуальних для їх соціалізації, а правове виховання має стати одним з пріоритетних напрямків формування особистості школяра.

Теоретичні та практичні аспекти означеної проблеми були предметом спеціальних досліджень (В. Ф. Дубровський, Г. П. Давидов, Г. Г. Запорожан, Л. В. Кузьменко, Л. М. Матвієнко, В. М. Обухов, О. І. Пометун, В. М. Оржеховська, І. Ф. Рябко, М. М. Фіцула, Л. В. Твердохліб, С. М. Фалько та ін.). Зокрема, у роботах зазначених авторів аргументовані підходи до формування змісту правового виховання та методики його вивчення у загальноосвітній школі.

Проблема соціально-правової вихованості школяра набуває особливої гостроти, коли йдеться про дитину з вадами інтелектуального розвитку, яка навчається в допоміжній школі. Розглядаючи цю проблему, дослідники констатують недостатній розвиток правової свідомості у зазначеної категорії дітей, підкреслюють труднощі формування у них навичок адекватного застосовування правових приписів у поведінці, формуванні власного життєвого простору, взаємовідносинах з людьми, соціальним середовищем (А. С. Белкін, Л. С. Виготський, Г. Г. Запрягаєв, В. П. Кащенко, В. К. Кузьміна, Б. П. Пузанов, А. І. Раку, А. І. Селецький, О. П. Северов, В. М. Синьов та ін.).

Допоміжна школа є в основному закладом інтернатного типу, де учні протягом тижня знаходяться під наглядом педагогів і їх життя та діяльність підпорядковані режимним основам організації. Це об'єктивно створює сприятливі умови для здійснення цілеспрямованого навчально-вихованого процесу, але й певним чином утруднює формування самокерованої, усвідомленої нормативної поведінки дитини, її здатності безконфліктно адаптуватись у соціальному середовищі, реалізувати себе в житті.

Слід зазначити, що такі важливі форми роботи спеціальної школи-інтернату у зазначеному напрямку як уроки з основ загальноосвітніх

знань, зокрема правознавства, заняття з підготовки домашніх завдань та інші позаурочні форми роботи, не виконують належної ролі у формуванні у дітей з вадами інтелектуального розвитку якісних правових знань, правової свідомості, а значить і трансформації отриманих знань у стійкі навички соціально-нормативної поведінки.

Дослідники С. Ю. Бородуліна, О. Д. Гришко, Г. Г. Запрягаєв, Б. П. Пузанов, А. І. Раку, Л. С. Сабліна, В. М. Синьов, О. П. Северов та ін. підкреслюють, що при організації роботи з правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку виникають значні труднощі, зумовлені не тільки особливостями психічного розвитку цієї категорії дітей, але й недостатнім рівнем дослідженості теоретичних основ правового виховання в олігофренопедагогіці; розробки змістових, технологічних аспектів реалізації системи правового виховання в практиці організації навчально-виховного процесу; визначеності оптимальних способів керівництва діяльністю учнів як на уроці, так і в позаурочні часи. Далеко не всі рекомендації з цього питання, які є в спеціальній літературі, базуються на матеріалах спеціальних досліджень і не вирішують проблему повною мірою.

Необхідність вивчення теоретичних основ правового виховання в контексті інноваційних тенденцій розвитку освіти, а також суттєвої переорієнтації змісту правової освіти школярів з вадами інтелектуального розвитку, удосконалення методики його реалізації в педагогічному процесі допоміжної школи, забезпечення означеному процесу соціально орієнтованого і корекційного спрямування обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Правове виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в навчально-виховному процесі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри корекційної психопедагогіки Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом: «Зміст освіти, форми, методи та засоби підготовки вчителів».

Тему затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 27 січня 2005 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27 вересня 2005 р.).

Мета дослідження полягає у розробці та теоретичному обґрунтуванні змісту, методів та форм правового виховання учнів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку, визначенні технологічних основ її реалізації в умовах навчально-виховного процесу допоміжної школи.

Для досягнення визначеної мети були поставлені такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній та методичній літературі.

2. Експериментально дослідити сучасний стан правового виховання, розробити показники та критерії щодо визначення рівнів сформованості правової вихованості учнів 9-х класів допоміжної школи.

3. Розробити структурно-функціональну модель правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в умовах навчально-виховного процесу допоміжної школи.

4. Визначити педагогічні умови, які забезпечують ефективність правового виховання учнів допоміжної школи; модернізувати програму з курсу «Основи правових знань» для учнів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку та розробити методичні рекомендації з організації навчально-виховної діяльності правового спрямування для практичних працівників допоміжних шкіл.

Об'єктом дослідження є процес правового виховання учнів допоміжної школи.

Предметом дослідження є зміст, організація та методика правового виховання учнів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку на основі формування їх правової свідомості.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: теорії первинного дефекту і вторинних відхилень (Л. С. Виготський); правової освіти (В. Г. Баженов, Г. П. Давидов, А. І. Долгова, В. С. Олійник, Г. П. Васянович, М. К. Подберезський, О. І. Пометун, Н. І. Ткачова, М. М. Фіцула та ін.); роботи вчених-дефектологів стосовно проблеми формування соціально-нормативної, зокрема правової, поведінки осіб з розумовою відсталістю (І. Г. Єременко, Б. П. Пузанов, В. М. Синьов, О. П. Сєверов, О. М. Граборов, О. Д. Гришко, М. О. Супрун та ін.), а також корекційної освіти дітей з інтелектуальними вадами з опорою на виховання їх вищих психічних функцій (В. І. Бондар, Г. М. Дульнев, В. М. Синьов, О. П. Хохліна, С. П. Миронова, І. В. Дмитрієва та ін.)

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів:

теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження з метою визначення теоретико-методологічних засад дослідження, аналіз навчальних програм, педагогічної документації та навчально-методичних посібників – для узагальнення досвіду роботи практиків допоміжних шкіл;

емпіричні: анкетування, педагогічні спостереження, бесіда – для виявлення особливостей організації правового виховання у допоміжній школі, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) – для з'ясування рівнів сформованості правової вихованості учнів 9-х класів

допоміжної школи та перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов;

математичної статистики – для опрацювання експериментальних даних і встановлення кількісних залежностей між явищами і процесами, що досліджувались.

Дисертаційне дослідження проводилося у чотири етапи.

На **першому етапі** (2004–2005 рр.) здійснювалось вивчення стану розробки даної проблеми в теоретичному і практичному аспекті, визначались предмет, об'єкт, мета та завдання дослідження.

На **другому етапі** (2005–2006 рр.) був проведений констатувальний експеримент з виявлення особливостей правових знань і умінь учнів 9-х класів допоміжної школи.

На **третьому етапі** (2006–2007 рр.) дослідження було розроблено орієнтовну програму правового виховання учнів 9-х класів допоміжної школи, здійснювалась дослідницько-експериментальна робота з перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов формування правової свідомості і поведінки учнів.

На **четвертому етапі** (2007–2008 рр.) дослідження проводилось порівняння результатів правовиховного впливу в контрольних і експериментальних класах, розроблялися методичні рекомендації для практиків допоміжних шкіл, додатково перевірялись окремі положення, було сформовано висновки, оформлено дисертаційну роботу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель цілісної системи правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку та нові для корекційної педагогіки технологічні підходи до формування в учнів цієї категорії сукупності якостей правових знань, необхідних для їх трансферативності на основі взаємозв'язків уроків та позакласної роботи;

- *модернізовано* зміст правової освіти розумово відсталих дев'ятикласників з урахуванням перспектив їх післяшкільної соціалізації;

- *встановлено* критерії та рівні сформованості правової свідомості школярів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку;

- *уточнено* поняття «правове виховання розумово відсталих дітей» та умови забезпечення корекційної спрямованості освітнього процесу, які набули подальшого розвитку і конкретизації в 9-х класах допоміжної школи з правового виховання учнів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в модернізації програми курсу «Основи правових знань» для учнів 9-х класів допоміжної школи; обґрунтуванні комплексу педагогічних умов правового виховання в допоміжній школі та визначенні особливостей використання

інтерактивних технологій та методів правового виховання учнів 9-х класів в навчально-виховній діяльності та реалізації їх корекційного потенціалу.

Результати дослідження можуть бути використані як для удосконалення освітнього процесу в допоміжній школі, так і при організації інклюзивного навчання дітей з вадами інтелектуального розвитку, а також при підготовці та підвищенні кваліфікації спеціалістів з напрямку «Корекційна освіта».

Упровадження результатів наукового дослідження у практику підтверджено актами Кримського інженерно-педагогічного університету (акт впровадження № 01.3-08/835 від 17.11.09), Сімферопольської спеціальної загальноосвітньої школи «Злагода» (акт про впровадження № 1015 від 17.11.09 р.), Гвардійської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату МОН АРК (акт про впровадження № 04-05/39 від 1.02.2010 р.), Кленової обласної спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Луганської області (акт про впровадження № 04.2-09/202 від 26.01.2010 р.).

Апробація основних положень. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження було викладено та обговорено на Міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та спеціальної психології» (м. Луганськ, 2004); «Корекційна педагогіка: Стан і перспективи» (м. Луганськ, 2004); «Проблеми та шляхи впровадження інтегрованого навчання й виховання дітей з особливими потребами» (м. Луганськ, 2005); Кримській науково-практичній конференції «Реабілітація дітей с особенностями психофізического развития: современность и перспективы» (м. Симферополь, 2005); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні підходи до організації роботи з дітьми з особливостями психофізического розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2006); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології» (м. Кам'янець-Подільський, 2007); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Ціннісні пріоритети освіти XXI століття: інноваційний розвиток освітніх систем» (м. Луганськ-Москва, 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології» (м. Луганськ, 2008); Регіональних науково-практичних конференціях «Порушення поведінки та методи їх корекції у розумово відсталих дітей та підлітків» (м. Луганськ, 2007); «Шляхи гармонізації знань і якостей особистості в професійній підготовці майбутнього вчителя» (м. Кривий Ріг, 2009), «Крым: состояние и перспективы развития физической культуры, спорта и туризма» (м. Симферополь, 2009); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку корекційної освіти» (м. Кам'янець-Подільський, 2009).

Проміжні та остаточні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри корекційної психопедагогіки Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова (2004–2009 рр.), кафедри дефектології Кримського інженерно-педагогічного університету, на педагогічних радах і методичних об'єднаннях загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальною недостатністю м. Сімферополя, с.м.т. Гвардійське Автономної Республіки Крим та Кленової обласної спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Луганської області.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відбито в 11 одноосібних публікаціях у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (259 найменувань, з них 6 іноземною мовою), 4 додатків на 32 сторінках. Загальний обсяг дисертації 226 сторінок. Основний зміст викладено на 170 сторінках. У роботі вміщено 6 таблиць, 11 малюнків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість, подані дані про апробацію основних положень дисертаційного дослідження.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку»** здійснено аналіз стану даної проблеми в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі, уточнено поняття «правове виховання», розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель цілісної системи правового виховання дітей означеної категорії, проаналізовано зміст правового виховання школярів, визначено можливості існуючої навчальної програми з розділу «Основи правових знань» для формування правової вихованості школярів, адекватної перспективам їх соціальної адаптації у сучасному суспільстві.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що в цілісній системі виховання особистості правове виховання трактується як значуща її складова, актуальність якої посилюється в умовах зниження духовних цінностей людини, ускладненні криміногенної ситуації в державі (М. І. Болдирєв, В. В. Головченко, М. М. Галімов, Г. П. Давидов, А. І. Долгова, І. Г. Запорожан, Л. В. Кузьменко, Н. Ю. Майданкіна, А. Ф. Нікітін, В. М. Обухов, О. І. Пометун, І. Ф. Рябко, Р. О. Сафаров, В. О. Сухомлинський, Л. В. Твердохліб, С. М. Фалько та ін.).

Педагоги та психологи досить активно досліджують проблеми змісту правового виховання, форм та методів його реалізації у навчально -

виховному процесі, однак, це більшою мірою стосується загальноосвітньої школи.

Посилюється увага до дослідження проблем правового виховання і в корекційній педагогіці. На важливість пошуку шляхів оптимізації правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку неодноразово вказували вітчизняні дефектологи (І. Г. Еременко, В. О. Липа, Б. П. Пузанов, В. М. Синьов, М. О. Супрун та ін.), підкреслюючи, що цілеспрямована системна організація правового виховання дитини є важливим фактором корекції і компенсації первинного дефекту, сприяє кращій підготовці випускників допоміжних шкіл до успішної соціалізації.

Вивчення теоретичних засад проблеми дослідження дозволило уточнити поняття «правове виховання» стосовно дітей з вадами інтелектуального розвитку.

З педагогічної точки зору, процес правового виховання ми визначили як цілеспрямований, системний вплив на учня, який набуває тенденцію до переходу на рівень взаємодії: взаємопов'язаної діяльності педагога та учня, спрямованої на формування правової вихованості в комплексі всіх її складових.

В процесі з'ясування теоретичних основ нашого дослідження важливо було визначити логіку процесу формування правової вихованості учнів з вадами інтелектуального розвитку, оскільки, саме на ній ґрунтуються базові підходи, як до формування моделі експериментального навчання, так і визначення критеріїв та показників, за якими повинна здійснюватись діагностика рівня сформованості правової свідомості і поведінки учнів з вадами інтелектуального розвитку на констатувальному та формувальному етапах експерименту.

Розроблена модель формує загальне уявлення про структурну організацію цілісної системи правового виховання, вона дає можливість вчителям та вихователям забезпечити цілісність, цілеспрямованість, а відтак і ефективність процесу правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку в умовах допоміжної школи (рис. 1).

У другому розділі «Правове виховання розумово відсталих дітей у практиці сучасної допоміжної школи» визначено мету, завдання та результати констатувального етапу дослідження.

Метою даного етапу дослідження було встановлення сучасного стану правового виховання, виявлення рівнів та критеріїв визначення сформованості правової вихованості учнів 9-х класів допоміжної школи.

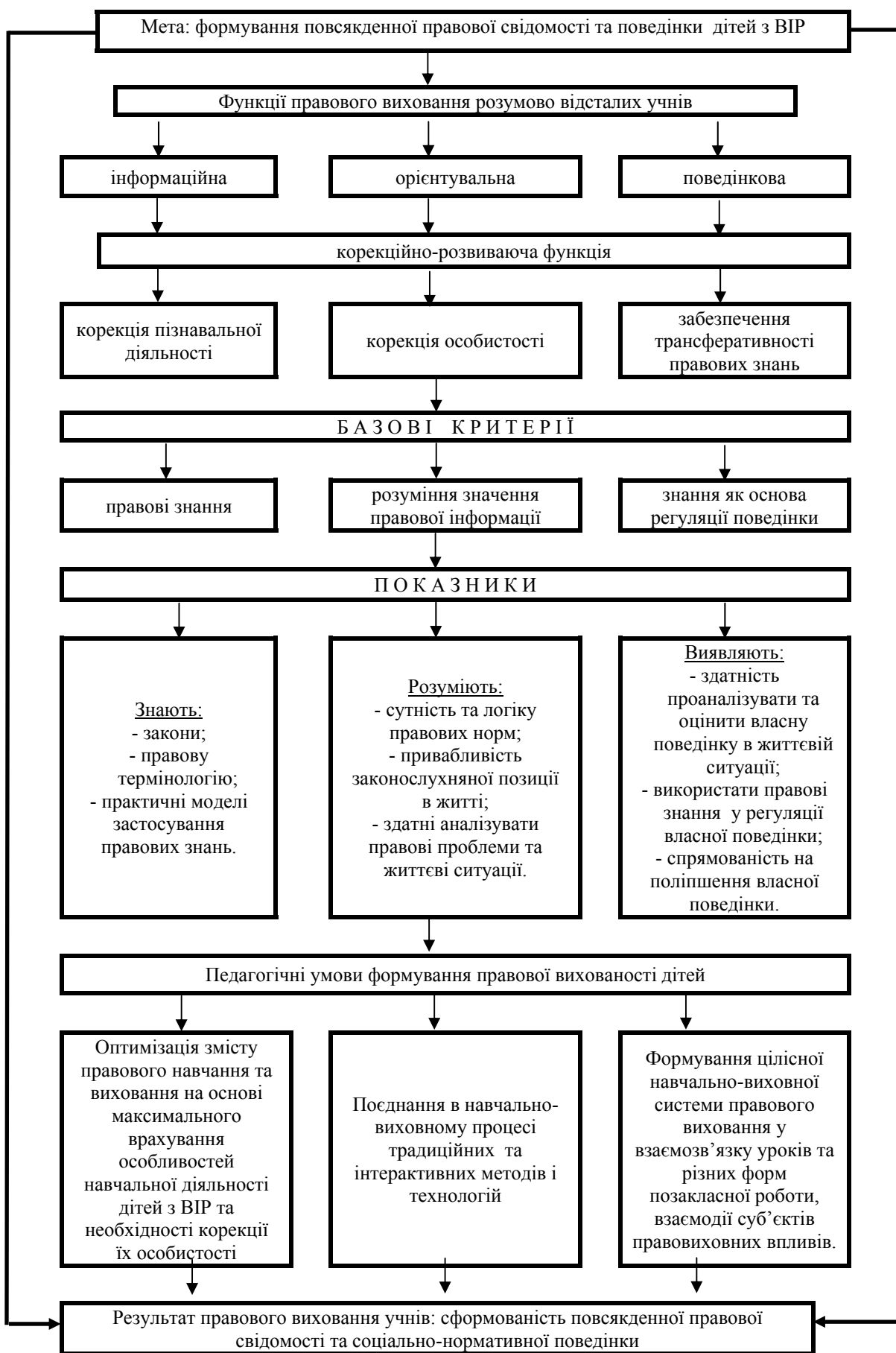

Рис. 1. Структурно-функціональна модель правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку (ВІР) в умовах навчально-виховного процесу допоміжної школи

Конкретними завданнями цього етапу дослідження були наступні: визначити загальний рівень правової освіченості розумово відсталих учнів 9-х класів; проаналізувати систему навчально-виховної діяльності допоміжної школи з формування правової вихованості дітей: а) визначити рівень адекватності навчальної програми та змісту курсу «Основи правових знань» базовим цілям правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку; б) з'ясувати особливості розподілу пріоритетів з різних галузей права в структурі навчального курсу та позаурочної виховної діяльності школи; в) визначити найбільш суттєві проблеми та утруднення, з якими стикаються вчителі та вихователі при організації навчально-виховної роботи з зазначеного напрямку діяльності школи.

На етапі констатувального експерименту ми намагались визначити, наскільки процес формування правових знань, як основи правової вихованості є цілеспрямованим, системним, а відтак і ефективним. Були виділені ознаки, які найбільшою мірою визначають наявність необхідних знань та здатність школяра їх застосовувати для вирішення задач конкретної навчальної діяльності. Ми виділили три комплекси критеріїв, які відповідають за: визначення наявності знань, розуміння їх сутності, здатності їх адекватно використати у власному житті, поведінці.

На цій основі визначилися рівні сформованості знань та вмінь їх використовувати на практиці стосовно пріоритетних для соціальної адаптації дітей з вадами інтелектуального розвитку галузей права.

Констатувальний експеримент проводився з використанням комплексу методів діагностики: спостереження, анкетування, аналізу педагогічних ситуацій, узагальнення незалежних характеристик. Основну увагу ми приділили використанню навчально-виховних, життєвих ситуацій, тому що для розумово відсталих дітей саме вони є доступними для сприймання і розуміння. На такому матеріалі зручніше зрозуміти правильність, рівень усвідомленості, повноти, дієвості наявних правових знань.

Експериментом було охоплено 186 учнів 9-х класів допоміжних шкіл м. Луганська та Луганської області, спеціальна загальноосвітня школа «Злагода» м. Сімферополя, допоміжні школи № 1 та № 2 м. Севастополя та с.м.т. Гвардійське Автономної Республіки Крим та російська допоміжна школа № 6 м. Кишинів Республіки Молдова.

Результати констатувального експерименту, аналіз його показників, та Державні стандарти критеріїв оцінювання навчальних успіхів учнів загальноосвітнього навчального закладу для дітей з інтелектуальною недостатністю (В. І. Бондар, Н. П. Кравець) дозволили нам визначити чотири рівні сформованості знань та вмінь учнів 9-х класів з окремих галузей права: достатній, середній, низький та дуже низький (див. табл. 1).

Рівні сформованості знань та вмінь з окремих галузей права учнів 9-х класів допоміжної школи (%)

№	Галузь права	Рівні			
		достатній	середній	низький	дуже низький
1	Кримінальне право	4,8	36,6	45,7	12,9
2	Адміністративне право	4,8	34,4	46,8	14,0
3	Цивільне право	2,6	37,6	40,2	19,6
4	Трудове право	8,1	33,4	47,8	10,7
5	Сімейне право	5,4	36,0	47,3	11,3
6	Правоохоронні органи	3,2	42,9	44,1	9,8
7	Екологічне право	4,8	38,3	46,7	10,2
Середній %		4,8	37,0	45,6	12,6

До достатнього рівня віднесені учні, які володіють відносно стійкими знаннями з основ правових знань, орієнтуються у запропонованих ситуаціях, зосереджуються на завданні, обмірковують його. Судження дев'ятикласників досить логічні, послідовні, відносно повні. Вони співвідносять відображену у завданні правову норму з можливістю керуватися нею у практичній поведінці. Учні цієї групи добре усвідомлюють свої права на життя, освіту, працю, а також свої обов'язки. Підлітки з повагою ставляться до прав своїх та інших людей. При розв'язанні запропонованих соціально-правових ситуацій учні намагаються відстоювати свої права, власну точку зору. Орієнтуючись в елементарних правових нормах, діти цієї групи визначають базові «механізми» захисту своїх прав. Під час бесіди активно використовують правову термінологію, розуміючи її суть, уявляють собі міру відповідальності за скоєний злочин. Кількість учнів цієї групи склала 4,8%.

У групу з середнім рівнем правової вихованості ввійшли учні, які володіють відповідними знаннями у дещо меншому обсязі, рівень їх розуміння досить поверховий. Їх судження менш логічні, менш повні, вони не завжди усвідомлено і критично ставляться до запропонованої ситуації та дій її учасників. Під час бесіди дев'ятикласники менш активні та послідовні. Вони знають свої елементарні права, але механізми захисту їх визначають тільки за допомогою педагога. Знання про права і обов'язки підлітка не систематизовані, розрізнені. Розв'язуючи правові ситуації, вони можуть висловити свою точку зору лише за допомогою педагога. Використовуючи правові терміни, учні не завжди знають їх суть. Кількість учнів з середнім рівнем правової вихованості склала 37,0%.

До третьої групи були віднесені діти з низьким рівнем правової вихованості. Їх розуміння ситуацій поверхове, їм не вистачає відповідних знань для аналізування ситуації та оцінки поведінки дійових осіб, як

правило, вони не володіють інформацією про механізми захисту своїх прав, правові терміни вживаються лише фрагментарно і не завжди правильно. Ця група учнів виявилась найбільшою і склала 45,6%.

До четвертої групи увійшли підлітки з дуже низьким рівнем правової вихованості. У переважній більшості випадків запропоновані ситуації з правовим змістом залишилися нерозв'язаними навіть після значної допомоги педагога, рівень аналітичного мислення є дуже низьким, практично відсутні оцінні судження, а тому більшість відповідей випадкові, логіка суджень хаотична, правова термінологія відсутня. Учні виявляються неспроможними відтворити ту чи іншу правову норму, навести відповідні приклади. Цю групу склали 12,6% учнів.

Як свідчать представлені результати, основну масу складають учні з низьким та дуже низьким рівнем засвоєння правових знань (з кримінального права 59,6%, з адміністративного – 60,8 %, з цивільного – 59,8%, трудового – 58,5%, сімейного – 58,6%, з екологічного – 56,9%, з інформації про правоохоронні органи – 53,9%). Особливі проблеми в оволодінні правовими знаннями та навичками та формуванні вмінь їх використовувати відчували учні при опрацюванні таких галузей права як: «Цивільне право» та «Адміністративне право». Таким чином, після вивчення відповідного розділу шкільної програми правова компетентність учнів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку є досить низькою, хоча запропоновані їм ситуації за суттю були елементарними та за змістом – близькими до життєвого досвіду дитини підліткового віку.

Наступним завданням дослідження на констатувальному етапі було вивчення рівня організації навчально-виховного процесу правового спрямування, а також визначення утруднень, з якими стикаються педагоги найбільшою мірою.

При вивченні досвіду організації занять з «Основ правових знань» у допоміжній школі ми досліджували проблему стосовно пріоритетів в опрацюванні різних галузей права, а також пріоритетності форм та методів організації навчально-виховної діяльності правового спрямування.

Аналіз даних, отриманих нами під час відвідування уроків та інших форм освітньої діяльності, анкетування, бесід з педагогами, аналізу календарних планів вчителів і вихователів показав, що як на уроках, так і в позаурочний час діти більшою мірою опрацьовують питання конституційного права (64,5% – вчителів та 77,7% – вихователів). При цьому, як було встановлено, основна увага дітей зосереджується на таких питаннях як «Конституція – Основний Закон України», «Президент України» (85,7% – вчителів 100% – вихователів).

Більше половини викладачів (59,7%) та вихователів (56,1%) надають перевагу проблемам трудового законодавства. Хоча понад 50% вчителів

та 37 % вихователів досить поверхово опрацьовують питання з сімейного права, проте питання про відповідальність чоловіка і дружини, батьків і дітей не розглядалися зовсім. Незважаючи на те, що діти з вадами інтелектуального розвитку легко піддаються негативному впливу, що їх досить легко спровокувати на протизаконні дії, участь у роботі з роз'яснення питань кримінального права брали лише 41,9% вчителів та 50 % вихователів. Недостатня увага в школі приділяється й іншим галузям права.

Багато проблем було виявлено і при аналізі тематичних планів вихователів. В середньому вихователь за навчальний рік проводить біля 170 позакласних заходів. Аналіз цих планів показав, що тільки у 2,9% з них порушуються питання конституційного права, у 2,3% – трудового, у 1,7% – адміністративного, по 1,2% – сімейного та кримінального, у 0,6% – цивільного та екологічного права.

Аналіз конспектів уроків вчителів та відвіданих уроків з «Основ правових знань» показав, що в організації навчально-виховної роботи використовуються в основному інформаційно-репродуктивні методи навчання та виховання: бесіда – 90,2%, розповідь – 41,4% та обговорення різноманітних ситуацій – 17,6%. Інтерактивні методи навчання практично не використовуються.

Зазначене вище обумовлює актуальність проблеми формування цілісної системи правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку яка б забезпечувала: інтеграцію та узгодження зусиль всіх суб'єктів формування особистості дитини в умовах спеціального навчального закладу, а також інтеграцію урочної та позаурочної форм діяльності; поетапний перехід від інформаційно-репродуктивного (в основі якого суб'єкт-об'єктна модель організацій діяльності) – до інтерактивного (в основі якого суб'єкт-суб'єктна модель) навчання, орієнтованого на забезпечення трансформації отриманих правових знань на рівень життєвого досвіду дитини як основи її правової вихованості; формування системи інформаційного та методичного забезпечення правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку; підвищення рівня професійної компетентності вчителів та вихователів, які безпосередньо займаються проблемами правового виховання дітей; розробку та обґрунтування комплексу педагогічних умов підвищення ефективності формування правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку.

У третьому розділі «Педагогічні умови підвищення ефективності правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку на основі формування їх правосвідомості» теоретично обґрунтовано зміст і програму роботи, яка здійснювалася на формувальному етапі дослідження, представлені результати апробації запропонованих

педагогічних умов, орієнтованих на забезпечення усвідомленого засвоєння школярами знань і способів правової поведінки, представлено методичні рекомендації щодо оптимізації процесу правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку.

Методика експериментального навчання була сформована на основі розробленої та теоретично обґрунтованої моделі правового виховання учнів 9-х класів з вадами інтелектуального розвитку. Організація експериментального навчання проектувалась як поетапний перехід від інформаційного рівня правового навчання та виховання до орієнтаційного і зрештою, до практично-діяльнісного (поведінкового). Означена поетапність процесу забезпечувала трансформацію необхідних правових знань до рівня формування на їх основі регуляторів діяльності та правової поведінки розумово відсталих дітей. Виходили ми з того, що відповідно до основного предмету дисертаційного дослідження ми орієнтувались не на знання як на самоцінність, а на створення умов для їх максимального переведення у діяльнісну сферу і формування на їх основі правової вихованості школяра.

Були визначені головні педагогічні умови забезпечення таких якостей правових знань учнів, які дозволяють їх використання і перенос в нові ситуації:

- правильність, усвідомленість, повнота, міцність, єдність конкретного та узагальненого;

- максимальна активізація і корекція пізнавальної діяльності учнів при сприйнятті, усвідомленні, засвоєнні правової інформації на основі стимулювання учнів через конкретний показ життєвої значущості відповідних знань, пробудження і підтримання інтересу до їх вивчення; постановки різноманітних навчальних завдань ситуативного типу, для розв'язання яких потрібна більш-менш самостійна мисленнєва діяльність (на порівняння, конкретизацію, узагальнення, доведення і спростування, пояснення причин і наслідків варіантів соціальної чи асоціальної поведінки тощо); перевірка, розуміння, модифікація змісту і способів відтворення навчального матеріалу при його повторенні; ведення учнівських словників правової інформації та ін.;

- узгоджений тематичний взаємозв'язок уроків та різних форм позаурочної діяльності учнів правового спрямування (самостійне виконання домашніх завдань не стільки чисто репродуктивного, а переважно пошукового типу – підбір ситуацій-ілюстрацій правового змісту; елементарні рольові ігри; зустрічі, екскурсії, робота гуртка «Захисників права», диспути);

- наближення змісту програмної правової інформації для дев'ятого класу допоміжної школи (з відповідним розподілом годин на його вивчення) до перспектив соціальної адаптації розумово відсталих дітей у

основних сферах реальної і майбутньої життєдіяльності (побутової, соціально-нормативної, громадянської поведінки у взаємодії з оточенням, трудової, сімейної тощо);

- посилення і коригування суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу, зокрема стосунків між самими учнями, в ситуаціях навчальної та позанавчальної діяльності з акцентом на виховання толерантності, взаємоповаги, необхідності дотримання встановлених «правил» діяльності як нормативів особистої поведінки при їх виконанні, самокритичності, демократичності, почуття власної гідності, поваги до прав і обов'язків громадянина тощо.

Центральним елементом системи формування правової вихованості розумово відсталих учнів 9-х класів виступав курс «Основи правових знань», певним чином модифікований нами з урахуванням його практичної спрямованості на формування повсякденної правосвідомості означеної категорії дітей, особливостей їх пізнавальної діяльності та необхідної її корекції. При цьому, як зазначалося, були виділені пріоритети змісту правової освіти, які максимально співвідносяться з потребами інтеграції осіб з розумовою відсталістю у суспільство та враховують тенденції інноваційної освіти з формування суб'єктної позиції учня в структурі навчально-виховного процесу.

Формувальний експеримент проводився протягом 2007–2008 навчального року за розробленою системою організації правового виховання на базі спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів с.м.т. Кленове Луганської області, спеціальної загальноосвітньої школи № 32 «Злагода» м. Сімферополя та с.м.т. Гвардійське Сімферопольського району АРК. Експериментальною роботою було охоплено 72 учня (по 36 учнів у експериментальній і контрольній групах), які мали діагноз олігофренія ступеня дебільності.

Експериментальна програма з правового виховання школярів формувалась на основі наступних принципів: оптимального поєднання форм організації навчальної та позакласної виховної діяльності; максимального врахування психологічних особливостей дітей з вадами інтелектуального розвитку; демократизації, забезпечення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин в структурі організації діяльності; забезпечення органічного зв'язку змісту правового навчання та виховання з реальними ситуаціями соціально-правової поведінки людини.

Змістову основу експериментального навчання ми визначали, виходячи з позиції, що діти з вадами інтелектуального розвитку можуть свідомо засвоїти тільки той навчальний матеріал, який їм зрозумілий, тому зміст правового виховання підбирався та структурувався з орієнтацією на актуальний досвід дитини та можливості зони її найближчого розвитку. Безумовно, при цьому не можливо ігнорувати

реальні перспективи соціальної адаптації випускників. Тому при складанні програми ми виходили з точки зору, що об'єм правових знань повинен охоплювати той мінімум, який дітям буде необхідним після закінчення школи. Ті норми права, які не відіграють суттєвого значення в житті розумово відсталого людини, не увійшли до нашої програми.

Розроблена програма правового виховання школярів передбачала інтенсивне використання інтерактивних методів та технологій навчання та виховання, при яких кожен учень є активним учасником роботи, формується оптимальна система взаємовідносин суб'єктів діяльності, орієнтована на досягнення відповідного навчального і виховного результату. Підвищенню активності, зацікавленості у набутті правових знань сприяло включення учнів з вадами інтелектуального розвитку в ігрове моделювання, але не всі ситуації аналізувались, моделювались, розігрувались за ролями у повному об'ємі, оскільки значна кількість реальних життєвих ситуацій (в основі яких відповідні правові колізії), є малозрозумілими для учнів допоміжної школи. Тому нами використовувалась спрощена структура формування відповідної моделі діяльності та винесення того чи іншого рішення стосовно заданої проблеми, а в такого роду діяльності приймала участь мінімальна кількість учнів у групі. Водночас, безпосередня чи опосередкована участь учнів з вадами інтелектуального розвитку сприяла активізації навчально-виховної діяльності загалом, і учні в міру своїх реальних потенційних можливостей приймали активну участь у спільному розв'язанні проблемних ситуацій, їх моделюванні, розігруванні ситуацій за ролями тощо. Це сприяло формуванню системи міжособистісних стосунків між учнями, розвитку таких особистісних якостей як толерантність, демократичність, а також критичності як до своїх дій, так і до дій оточуючих. Використання інтерактивних методів і технологій навчання та виховання на початковому етапі їх реалізації вимагало від вчителів постійного надання допомоги учням у вигляді уточнюючих питань, вербального або невербального спілкування, а в деяких випадках - взяття на себе найбільш складних ролей у розв'язанні навчального завдання.

Значною мірою профілактика і корекція відхилень у поведінці школярів здійснювалась через використання методів заохочення дітей у здійсненні морально-цінісних вчинків, які сприяли формуванню взаємовідносин з оточуючими, гальмували негативні прояви у поведінці.

При проведенні формувального експерименту нами були реалізовані різні форми організації навчальної та виховної діяльності учнів: індивідуальна, парна, групова, колективна. У дисертації дається детальна характеристика використання кожної з таких форм роботи в умовах 9-х класів допоміжної школи, показані їх особливості і корекційно-виховний ефект. Зокрема, підкреслені певні переваги утворення для спільної роботи

гетерогенних груп, що об'єднували учнів з різними рівнями навчальних досягнень у оволодінні правовими знаннями.

У ході експериментального навчання вчителями здійснювалась спеціальна робота, зорієнтована на удосконалення міжособистісних стосунків учнів, на зміну їх статусу в класі. Передусім використовувалась роль позитивного особистого прикладу педагогів у ставленні до дітей, створювалася атмосфера гуманних взаємовідносин, яка виключала прояви приниження, зневаги один до одного, сприяла позитивному вирішенню конфліктних ситуацій. Зверталась увага на правильну організацію колективної діяльності, при якій кожна дитина мала право проявити себе в найбільш вигідних для неї ролях, позиціях, умовах, розвивалось почуття взаємної допомоги, відповідальності, колективізму, формувалось критичне ставлення до власних недоліків у поведінці.

Однією з умов реалізації програми правового виховання школярів з вадами інтелектуального розвитку є забезпечення оптимальної взаємодії вчителя і вихователя в організації і керівництві діяльністю учнів, зокрема під час занять з підготовки домашніх завдань. Оскільки учні весь час знаходяться під наглядом педагогів, останні здійснювали єдиний педагогічний підхід до учнів, обговорювали методику проведення уроку і самопідготовки, прийоми допомоги тощо. Означена спільність принципів професійних позицій та взаємозв'язок в діяльності вчителя та вихователя сприяли підвищенню рівня продуктивності корекційної роботи з дітьми, подоланню проблем їх психічного розвитку, забезпечуючи комфортність самопочуття, підвищенню рівня пізнавального інтересу до правових знань, а значить і рівня ефективності навчально-виховної діяльності в цілому. Постійна взаємодія двох педагогів є важливим чинником реалізації диференційованого та індивідуального підходу до учнів, орієнтованого на створення оптимальних умов для самореалізації кожного учня в системі формування його правової компетентності.

Для визначення ефективності експериментальної роботи, орієнтованої на оптимізацію правового виховання школярів з вадами інтелектуального розвитку, ми провели контрольний експеримент. Передусім визначався рівень сформованості в учнів у відповідності з навчальною програмою правових знань та вмінь їх використовувати на практиці. Узагальнені дані представлені у таблиці 2.

Аналіз результатів, поданих в таблиці, свідчить про те, що якість правових знань та вмінь в учнів експериментальних (ЕК), і контрольних (КК) класів суттєво відрізняється, і дозволяє констатувати позитивні зміни у правовій свідомості розумово відсталих дітей як основі їх соціально-нормативної поведінки.

**Показники рівнів сформованості правових знань та вмінь
їх використовувати на практиці учнів контрольних
і експериментальних класів після закінчення експерименту
(у % до загальної кількості)**

Галузь права	Рівні	Достатній				Середній				Низький				Дуже низький			
	Класи	КК		ЕК		КК		ЕК		КК		ЕК		КК		ЕК	
	час прове- дення експери- менту	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після
Трудове право		8,4	11,2	8,4	16,8	38,9	41,6	36,1	55,4	44,3	44,3	47,1	27,9	8,4	5,6	8,4	-
Сімейне право		5,6	8,4	5,6	16,8	38,9	38,9	36,1	58,3	47,1	44,3	47,1	24,9	8,4	8,4	11,2	-
Правоохоронні органи		5,6	5,6	2,8	8,4	38,9	38,9	36,1	55,4	44,3	47,1	49,7	36,2	11,2	8,4	11,2	-
Кримінальне право		5,6	8,4	5,6	16,8	41,6	47,1	36,1	49,9	41,6	36,1	47,1	33,3	11,2	8,4	11,2	-
Адміністративне право		2,8	2,8	5,6	11,2	36,1	38,9	36,1	52,6	49,9	49,9	44,4	30,6	11,2	8,4	13,9	5,6
Цивільне право		2,8	5,6	2,8	8,4	38,9	41,6	33,3	41,6	38,9	38,9	47,2	44,4	19,4	13,9	16,7	5,6
Екологічне право		2,8	5,6	5,6	11,2	38,9	38,9	38,9	49,9	44,3	44,3	41,6	33,3	13,9	11,2	13,9	5,6
В середньому		4,8	6,8	5,2	12,8	38,9	40,7	36,1	51,9	44,3	43,4	46,3	32,9	12,0	9,1	12,4	2,4

З метою виявлення стійкості знань з основ правознавства ми провели (через три місяці, після літніх канікул) контрольні «зрізи» з учнями експериментальних класів за аналогічною методикою й отримали результати, які ще раз підтвердили ефективність розробленої нами методики експериментального навчання.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз проблеми правового виховання особистості свідчить про те, що вона досить різнобічно і глибоко досліджувалася стосовно учнів загальноосвітньої школи з нормальним інтелектом, студентів, фахівців різних спеціальностей. Що стосується дітей з вадами інтелектуального розвитку, то дослідження з питань їх правового виховання, формування правосвідомості і соціально-нормативної поведінки за останні десятиріччя практично не проводились. Тому основний фактор, що обумовлює досить низький рівень ефективності системи правового виховання, а відтак і рівня правової вихованості школярів з вадами інтелектуального розвитку, ми вбачаємо у відсутності досліджень теоретичних і практичних аспектів правового виховання

розумово відсталих учнів, як принципово важливої складової їх соціалізації.

Аналіз філософських, юридичних, психологічних, педагогічних літературних джерел дозволяє стверджувати, що базовою основою правового виховання особистості взагалі, і з легкою розумовою відсталістю зокрема, є формування її правосвідомості, як регулятора соціально-нормативної поведінки.

2. Виходячи з соціальних завдань допоміжної школи, реальних пізнавальних можливостей розумово відсталих учнів та перспектив їх післяшкільної адаптації, ми визначили правове виховання розумово відсталих дітей як суспільно і особистісно значущий напрям управління процесом їх соціалізації на основі формування повсякденної правосвідомості особистості з вадами інтелекту, як детермінанти її соціально-нормативної поведінки та профілактики асоціальних проявів, здійснюваний з урахуванням перспективного реалістичного моделювання життєдіяльності випускника допоміжної школи в різних сферах взаємодії з оточенням та спрямований на корекцію інтелектуальної, емоційно-ціннісної, поведінково-вольової сфер розвитку розумово відсталого дитини. Важливою є цілеспрямованість системного правового впливу на розумово відсталих учнів у суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників педагогічного процесу.

3. У дослідженні розроблено структурно-функціональну модель правового виховання учнів допоміжної школи, у якій представлені його функції, базові критерії, показники правової вихованості (серед яких принципово важливим є здатність дитини використовувати правові знання в аналізі і регуляції власної поведінки та спрямованість на її поліпшення), педагогічні умови формування правової вихованості (змістові, методико-технологічні, організаційні), а також результат правового виховання, який має співпадати з його метою – сформованість повсякденної правової свідомості та соціально-нормативної поведінки особистості.

4. Спостереження за роботою вчителів і вихователів, анкетування та бесіди з ними на констатувальному етапі дослідження показали, що організація занять з правового виховання у допоміжній школі є однією з актуальних педагогічних проблем, обумовлених недостатнім рівнем з'ясовності у корекційній педагогіці теоретичних основ правового виховання розумово відсталих дітей, не розробленістю методичного забезпечення цього процесу, застосуванням у переважній більшості випадків суто інформаційно-репродуктивних підходів до формування правової свідомості учнів, недостатньою адаптацією змісту програми «Основи правових знань» до особливостей психічного розвитку та навчальної діяльності розумово відсталих старшокласників, а також до перспектив їх післяшкільної соціалізації.

5. Експериментальна перевірка оволодіння розумово відсталими дев'ятикласниками правовою інформацією за діючою програмою дозволила виділити чотири рівні сформованості у них елементарних правових знань та вмінь їх застосовувати (достатній, середній, низький, дуже низький) та констатувати, що більше половини учнів засвоїли вивчений матеріал на низькому і дуже низькому рівнях і лише в поодиноких випадках (4,8%) цей рівень можна було діагностувати як достатній.

6. Відповідно до основних цілей правового виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку та змісту розробленої програми з курсу «Основи правових знань» визначений комплекс педагогічних умов організації навчально-виховного процесу, в якому пріоритетними є методи інтерактивного навчання, оскільки вони найбільшою мірою орієнтовані на те, щоб не обмежуватися формуванням правової обізнаності учня, а уже в самому процесі навчання моделювати ситуації, в яких отримані знання передбачають варіанти їх практичного застосування в житті.

7. Розроблені практично з усіх тем курсу «Основи правових знань» конспекти уроків, дають можливість вчителям сформулювати уявлення про цілісну модель організації педагогічного процесу, в рамках якої використовуються інтерактивні методи навчання і яка має визначену цільову спрямованість на формування правової вихованості школяра.

8. Аналіз результатів формувального експерименту показав, що в процесі експериментального навчання в учнів з вадами інтелектуального розвитку значно підвищився як загальний рівень правової вихованості, так і рівень компетентності з окремих галузей права. Зокрема встановлено таку динаміку збільшення кількості учнів, які мали достатній та середній рівні сформованості правових знань (відповідно 7,6% та 15,8%), і навпаки суттєво зменшилась кількість учнів 9-х класів з низьким та дуже низьким рівнями (відповідно 13,4 % та 10%). В учнів контрольних класів ці показники суттєво не змінилися.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми правового виховання розумово відсталих дітей. Подальшого з'ясування потребують, зокрема такі питання як профілактика і корекція девіантної і делінквентної поведінки особистості при порушеннях інтелектуального розвитку; гендерні особливості правового виховання в допоміжній школі; навчання розумово відсталих осіб захисту своїх прав (т. з. «самоадвокатування»); індивідуальний та диференційований підхід до правового виховання розумово відсталих дітей в умовах інклюзивної освіти тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ляшенко О. О. Умови покращання профілактики правопорушної поведінки учнів допоміжної школи / О. О. Ляшенко // Вісник / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка: Серія Педагогічні науки. Випуск №13 (93) грудень / відп. ред. О. П. Глоба, А. В. Тимохіна, Ю. О. Бистрова – Луганськ, 2005. – С.126 – 128.

2. Ляшенко А. А. Профілактика девіантного поведіння у учасників з інтелектуальними порушеннями / А. А. Ляшенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наукових праць. – Випуск 4. – К.: Видав. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – С. 268 – 271.

3. Ляшенко А. А. Знание некоторых вопросов из области права учащихся 8-9 классов вспомогательной школы / А. А. Ляшенко // зб. наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VI / відп. ред. В. І. Співак, упорядник О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2006. – С. 172 – 176.

4. Ляшенко О. О. Використання деяких галузей українського права педагогами в позаурочний час у допоміжній школі / О. О. Ляшенко // зб. наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VII / відп. ред. В. І. Співак, упорядник О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2007. – С. 199 – 201.

5 Ляшенко О. О. Рівень сформованості з деяких питань державного, сімейного та трудового законодавства в учнів 9-х класів допоміжної школи / О.О. Ляшенко // зб. наукових статей Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції / відп. ред. С. М. Лобода – Луганськ: Видав. ЛНПУ імені Тараса Шевченка «Альма-матер», 2007. – Ч.1 – С. 149 – 154.

6. Ляшенко О. О. Стан та рівні правового виховання учнів старших класів допоміжної школи / О. О. Ляшенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наукових праць. – Випуск 7. – К. : Видав. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 62 – 65.

7. Ляшенко О. О. Спеціальні принципи правового виховання як фактор підвищення правосвідомості учнів з вадами інтелектуального розвитку. / О.О.Ляшенко // Вісник / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка : Серія «Педагогічні науки». Випуск №7 (146) квітень / відп. ред. С. О. Бадер – Луганськ: Видав. ЛНПУ імені Тараса Шевченка «Альма-матер», 2008. – С.154 – 159.

8. Ляшенко О. О. Рівень сформованості правових знань з трудового законодавства у учнів старших класів допоміжної школи / О. О. Ляшенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наукових праць. – Випуск 11. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 108 – 112

9. Ляшенко О. О. Стан сформованості правових знань учнів старших класів з вадами інтелектуального розвитку / О. О. Ляшенко // зб. наукових праць Херсонського державного університету: Серія «Педагогічні науки». Випуск XXXXVIII. / відп. ред. Є. С. Барбіна – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С. 129 – 132.

10. Ляшенко О. О. Готовність учнів старших класів до вивчення адміністративно–кримінального права в допоміжній школі / О. О. Ляшенко // зб. наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Серія соціально-педагогічна. Випуск X / відп. ред. В. І. Співак, упорядник О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2008. – С.289 – 292.

11. Ляшенко О. О. Формування правової вихованості дітей з вадами інтелектуального розвитку / О. О. Ляшенко // зб. наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Серія соціально-педагогічна. Випуск XII / відп. ред. В. І. Співак, упорядник О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. – С. 225 – 229.

АНОТАЦІЇ

Ляшенко О. О. Правове виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в навчально-виховному процесі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку.

Проаналізовано шляхи становлення правового виховання як в загальній, так і в спеціальній психолого-педагогічній літературі, конкретизовано й уточнено понятійний апарат правового виховання. У дисертації розроблені умови підвищення рівня сформованості правової вихованості (інтерактивні технології) у процесі вивчення основ правових знань вищезазначеної категорії дітей.

Розроблена програма з правового виховання максимально орієнтована на перспективи післяшкільної соціальної адаптації учнів з вадами інтелектуального розвитку.

У процесі експериментального навчання було підтверджено ефективність запропонованої методики правового виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку як на уроках, так і в позаурочний і позакласний час.

Ключові слова: правове виховання, правова компетентність, інтерактивні технології, діти з вадами інтелектуального розвитку.

Ляшенко А. А. Правовое воспитание учеников с недостатками интеллектуального развития в учебно-воспитательном процессе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертационная работа посвящена проблеме социально-правового воспитания учащихся 9-х классов с нарушениями интеллектуального развития.

Проанализированы пути становления правового воспитания как в общей, так и в специальной психолого-педагогической литературе, конкретизировано и уточнено понятийный аппарат правового воспитания.

Исследование показало, что учащиеся одного и того же класса имеют разный уровень усвоения знаний, умений и навыков: достаточный, средний, низкий и очень низкий, причем основную массу составляют ученики с низким и очень низким уровнем усвоения правовых знаний.

Автором работы определен комплекс причин, которые приводят к низкому уровню правового воспитания учащихся 9-х классов вспомогательной школы. При организации учебно-воспитательного процесса учителя вспомогательных школ практически не учитывают индивидуальные особенности и возможности школьников в усвоении правоведческого материала. В практике вспомогательного обучения педагоги используют в основном урок на подачу нового материала и урок повторения знаний, а из методов обучения – объяснительно-иллюстративные и репродуктивные. Отсутствуют активные и интерактивные методы обучения основам правовых знаний, что не способствует повышению эффективности урока.

Действующая традиционная субъект-субъектная модель организации деятельности не является достаточно продуктивной. Учитель стремится передать правовую информацию, а ученик, как «объект» обучения, ориентирован на то, что бы их запомнить и воспроизвести. Отмечается,

что такая модель отношений в современных условиях ведет к снижению мотивации обучения, а сам процесс становится пассивным и в значительной степени формальным. Кроме того, педагоги стремятся дать учащимся определенную сумму знаний по основам правоведения, однако они не учат активно использовать их на практике.

Автор исследования приходит к выводу, что правовое воспитание во вспомогательной школе носит в значительной мере бессистемный характер и ставит перед собой разработку целостной системы правового воспитания детей с нарушениями интеллектуального развития.

В диссертации выделено три базовых подхода к формированию знаний и умений по правовому воспитанию: инновационно-ориентированный, субъект-субъектный и системный. Они направлены на то, чтобы комплексно, целенаправленно обеспечить переход от информационно-репродуктивной технологии учебно-воспитательной деятельности к личностно-ориентированной, а также в системе управления педагогической деятельностью обеспечить переход от императивного, авторитарного стиля к демократическому, ориентированного на взаимодействие учителя и ученика как субъектов педагогического процесса и создания условий для правового саморазвития.

В работе впервые разработано и обосновано структурно-функциональную модель целостной системы правового воспитания девятиклассников и модель поэтапной реализации процесса правового воспитания этой категории детей; модернизировано содержание правового обучения учащихся 9-х классов вспомогательной школы с ориентацией на перспективы социальной адаптации учащихся вспомогательной школы; разработаны подходы к формированию содержательной основы правового воспитания учащихся с нарушениями интеллектуального развития.

В процессе экспериментального обучения была подтверждена эффективность предложенной методики правового воспитания учеников с недостатками интеллектуального развития как на уроках так и во внеурочное и внеклассное время.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовая компетентность, интерактивные технологии, дети с недостатками интеллектуального развития.

Lyashenco O. O. Legal education of students with the lacks of intellectual development in an educational-educate process. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after speciality 13.00.03 – correctonal pedagogics. – Dragomanov National pedagogical university. – Kyiv, 2010.

Dissertation work is devoted to research of legal education of students with the lacks of intellectual development. At dissertations the developed terms of increase of level of formed of the legal breeding (interactive technologies) in the process of study of bases of legal knowledges higher than the noted category of children. The ways of becoming of legal education are analysed both in general and in the special психолого-педагогической literature, it is specified and the notion vehicle of legal education is specified.

The developed program from legal education is maximally oriented to the prospects after school social adaptations of students with the lacks of intellectual development.

In the process of experimental study the efficiency of the method of legal education of ochnyav offered by us was confirmed with the lacks of intellectual development as on lessons so in pozaourochniy and extracurricular time.

Keywords: legal education, legal competence, interactive technologies, children with the lacks of intellectual development.